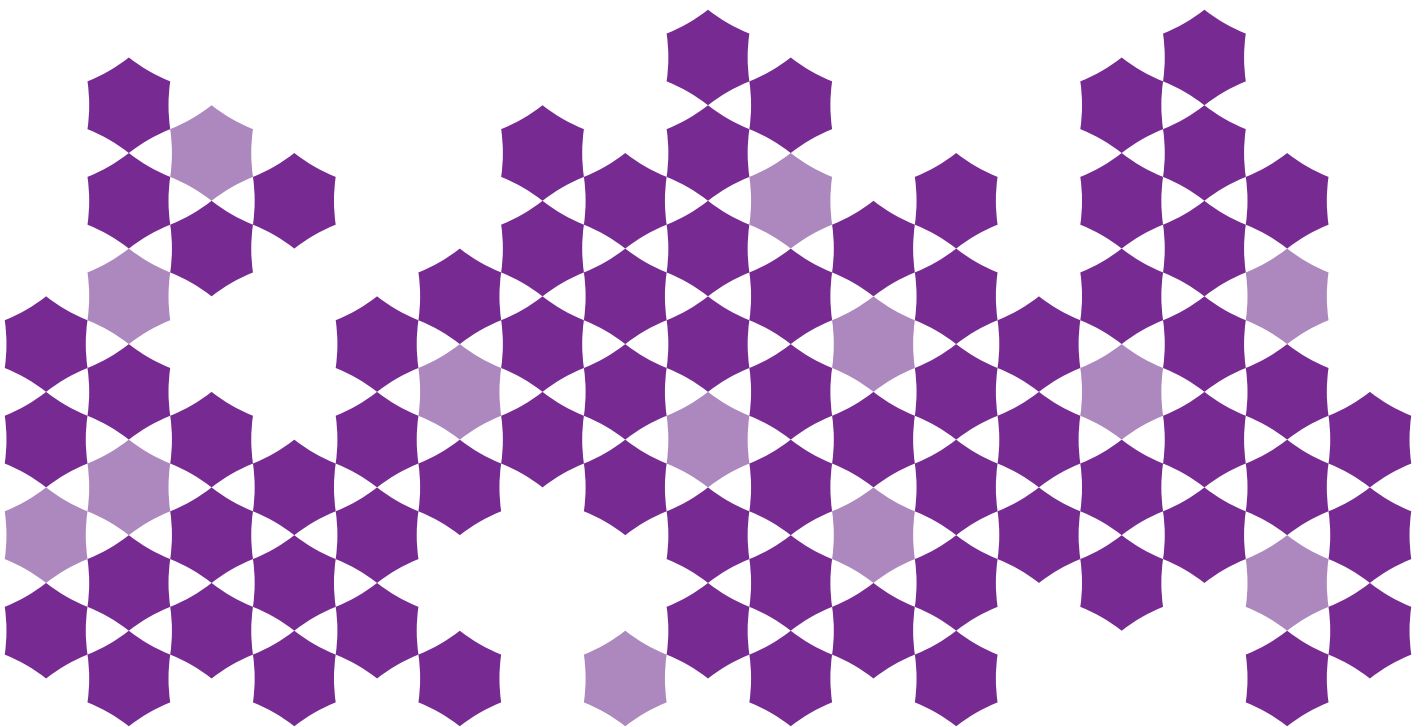

Vägledning för tillsyn av lärosätenas regeltillämpning

Vägledning för tillsyn av lärosätenas regeltillämpning
reg.nr. 32-00527-19

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2017, reviderad 2018 och 2019.

Grafisk form: Consid Communication

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Inledning.....	4
Granskningen av lärosätenas regeltillämpning.....	5
Granskningsområden.....	6
Tillgodoräknande.....	6
Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG.....	6
Underlaget från lärosätet.....	7
Genomförande.....	7
Studentinflytande.....	8
Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG.....	8
Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser.....	9
Underlaget från lärosätet.....	10
Genomförande.....	10
Kurs- och utbildningsplaner.....	11
Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG.....	11
Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser.....	11
Underlaget från lärosätet.....	12
Genomförande.....	12
Kursvärderingar.....	13
Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG.....	13
Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser.....	13
Underlaget från lärosätet.....	14
Genomförande.....	14
Anställning av personal.....	15
Bestämmelser i författningar och riktlinjer i ESG.....	15
Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser.....	16
Underlaget från lärosätet.....	18
Genomförande.....	18
Överklagande och klagomål.....	19
Bestämmelser i författningar och riktlinjer i ESG.....	19
Rapport om klagomålsrutiner.....	20
Underlaget från lärosätet.....	20
Genomförande.....	20
Bisysslor.....	21
Bestämmelser.....	21
Underlaget från lärosätet.....	22
Genomförande.....	22
Oredlighet i forskning.....	23
Bestämmelser.....	23
Underlaget från lärosätet.....	23
Genomförande.....	23

Inledning

Detta dokument är en vägledning för Universitetskanslersämbetets tillsyn av lärosätenas regeltillämpning (lärosätetillsyn). Fokus för denna form av tillsyn är rättsliga frågor som har ett samband med vissa kvalitetssäkringsfrågor i Standarder och riktlinjer för kvalitetssäkring inom det europeiska området för högre utbildning, ESG.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ansvarar bland annat för att utöva tillsyn över universitet och högskolor. Ämbetet och dess föregångare, Högskoleverket, har utfört denna uppgift genom att handlägga anmälningar mot lärosäten, publicera rapporter på olika rättsliga områden och genom att vid tillsynsbesök granska ett lärosätes regeltillämpning på plats.

UKÄ ansvarar även för kvalitetssäkring av högskoleutbildning. Inom ramen för denna uppgift har ämbetet utarbetat ett nationellt system för kvalitetssäkring av högre utbildning. Systemet består av fyra komponenter, varav ett är granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete. I denna komponent ingår från och med 2019 även kvalitetssäkring av forskning.

Systemet för kvalitetssäkring av högre utbildning bygger bland annat på Standarder och riktlinjer för kvalitetssäkring inom det europeiska området för högre utbildning (ESG). I dessa standarder och riktlinjer anges att den externa kvalitetsgranskningen beaktar kraven i det juridiska ramverk inom vilket lärosätena är verksamma.

I standarderna och riktlinjerna finns ett antal områden som berör frågor som regleras i de svenska högskoleförfattningarna och den svenska förvaltningslagen. Detta är frågor som normalt granskas i tillsynen. För att lärosätena ska kunna anses bedriva sin verksamhet med hög kvalitet är det grundläggande att de följer tillämpliga regler. UKÄ granskar därför de rättsliga frågor som berörs i ESG inom ramen för tillsynsverksamheten. Dessutom kommer UKÄ att koordinera lärosätetillsynen med de lärosätesgranskningar som genomförs inom ramen för UKÄ:s kvalitetssäkringsuppgift. I stället för att som tidigare på plats granska lärosätenas regeltillämpning (tillsynsbesök) genomför ämbetet granskningen utan att besöka lärosätena. Granskningen benämns lärosätetillsyn.

Med början 2020 omfattar lärosätetillsynen även vissa rättsliga frågor som gäller forskning och forskare.

Granskningen av lärosätenas regeltillämpning

De områden i ESG som berör frågor som regleras i de svenska högskoleförfattningarna och den svenska förvaltningslagen är bland annat

- tillgodoräknande
- studentinflytande
- kurs och utbildningsplaner
- kursvärderingar
- anställning av personal
- överklagande och klagomål.

Dessa områden innehåller regler som är viktiga för att verksamheten ska fungera väl, såväl för lärosätet som för studenter och personal. Områdena rör främst utbildning på grundnivå och avancerad nivå, men kan i vissa avseenden även avse utbildning på forskarnivå. Från och med 2020 utökas lärosätets tillsynen med frågor som rör forskning och forskare:

- kallelseförfarandet
- bisysslor
- oredlighet i forskning.

Resultaten av lärosätets tillsynen ska fungera som ett underlag för de lärosätetsgranskningar som genomförs inom ramen för UKÄ:s kvalitets-säkringsuppdrag. I UKÄ:s *Vägledning för granskning av lärosätenas kvalitets-säkringsarbete* anges även att lärosätet i sin självvärdering ska förhålla sig till resultatet av lärosätets tillsynen. Eventuella brister som framkommer vid tillsynen av ett lärosäte kan följas upp antingen inom ramen för tillsyns-verksamheten eller vid lärosätetsgranskningen beroende på bristens karaktär.

I denna vägledning finns åtta granskningsområden. Varje område inleds med hänvisningar till relevant svensk lagstiftning och, i förekommande fall, riktlinjerna i ESG. Där efter anges hur lärosätet ska gå till väga för att tillhandahålla det underlag som UKÄ behöver för tillsynen. Slutligen förklaras hur tillsynen ska genomföras.

Koordineringen med UKÄ:s lärosätetsgranskningar innebär att lärosätets-tillsynen genomförs innan lärosätetsgranskningen av ett lärosäte. En tidsplan för 2017 – 2021 finns tillgänglig på www.uka.se. UKÄ:s granskning av respektive lärosäte kommer att publiceras som en rapport. Före publiceringen får lärosätet del av ett rapportutkast för faktagranskning.

UKÄ erbjuder också de lokala studentkårerna att lämna ett skriftligt underlag med sin syn på lärosätets tillämpning av de aktuella reglerna. I de fall där det vid ett lärosäte finns flera studentkårer med kårstatus, ser UKÄ gärna att kårerna samarbetar och lämnar ett gemensamt underlag.

Granskningsområden

Tillgodoräknande

Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG

Om en student vid en högskola i Sverige har gått igenom viss högskoleutbildning med godkänt resultat, har studenten rätt att tillgodoräkna sig detta för högskoleutbildning vid en annan högskola. Detta gäller dock inte om det finns en väsentlig skillnad mellan utbildningarna. Detta anges i 6 kap. 6 § första stycket högskoleförordningen (HF).

En student har rätt att tillgodoräkna sig annan utbildning än den som avses i 6 §, om de kunskaper och färdigheter som studenten åberopar är av en sådan beskaffenhet och har en sådan omfattning att de i huvudsak svarar mot den utbildning för vilken de är avsedda att tillgodoräknas. En student får även tillgodoräknas motsvarande kunskaper och färdigheter som har förvärvats i yrkesverksamhet. Det framgår av 6 kap. 7 § HF.

Beslut om tillgodoräknande av utbildning eller yrkesverksamhet får överklagas till Överklagandenämnden för högskolan (12 kap. 2 § 4 HF).

I ESG standard 1.4 anges att lärosätena på ett konsekvent sätt ska tillämpa fördefinierade och publicerade regler om bl.a. erkännande. I riktlinjerna till denna standard anges följande:

”Rättvist erkännande av examina för högre utbildning, studieperioder och reell kompetens, inklusive erkännande av ickeformellt och informellt lärande, är grundläggande komponenter för att säkerställa studenternas progression i sina studier och samtidigt främja rörligheten. Ändamålsenliga processer är beroende av

- att lärosätets praxis för erkännande är i linje med principerna i Lissabonkonventionen om erkännande av bevis avseende högre utbildning i Europaregionen
- samarbete med andra lärosäten, kvalitetssäkringsorgan och det nationella ENIC/NARICcentret i syfte att säkerställa att erkännande görs på ett likvärdigt sätt i hela landet.”

Underlaget från lärosätet

1. Hur säkerställer lärosätet att handläggningen av tillgodoräknandeärenden sker på ett rättssäkert och likvärdigt sätt inom lärosätet? Bifoga eventuella styrdokument.
2. Bifoga en lista över samtliga tillgodoräknandeärenden som beslutats under den period som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen.

Genomförande

UKÄ avser att stickprovvis undersöka beslutsmotiveringar, handläggningstider och överklagandehänvisningar i ett antal tillgodoräknandeärenden.

Studentinflytande

Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG

Kvalitetsarbetet är en gemensam angelägenhet för högskolornas personal och studenterna. Studenterna ska ha rätt att utöva inflytande över utbildningen vid högskolorna. Högskolorna ska verka för att studenterna tar en aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. Detta framgår av 1 kap. 4 och 4 a §§ högskolelagen (1992:1434), HL.

Studenterna har rätt att vara representerade när beslut fattas eller beredning sker som har betydelse för utbildningen eller studenternas situation (2 kap. 7 § HL).

Om beslut kräver en bedömning av uppläggning, genomförande av eller kvalitet i utbildningen, eller om beslut kräver en bedömning av organisation av eller kvalitet i forskningen, ska besluten fattas av personer med vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Om sådana bedömningar ska göras av en grupp personer ska majoriteten av personerna i gruppen ha vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Styrelsen får dock besluta att en sådan majoritet inte behövs om det finns särskilda skäl. Det framgår av 2 kap. 6 § HL.

Av 2 kap. 14 § högskoleförordningen, HF, framgår följande om studentrepresentation. Om beslut ska fattas eller beredning ska genomföras av en enda person ska information lämnas till och samråd ske med en studentrepresentant i god tid före beslutet eller slutförandet av beredningen. Om beslut fattas av en grupp av personer enligt vad som anges i 2 kap. 6 § HL har studenterna rätt att vara representerade med minst tre ledamöter. Antalet studentrepresentanter i en sådan grupp får dock vara färre om det finns särskilda skäl med hänsyn till det totala antalet ledamöter i gruppen. I övrigt beslutar en högskola själv om sådan rätt till representation för studenterna som avses i 2 kap. 7 § högskolelagen.

Av ESG standard 1.2 framgår bland annat att lärosätena ska ha processer för utformningen och inrättandet av utbildningarna. Bland riktlinjerna för standarden nämns att utbildningarna ska utformas i dialog med studenterna och att när de inrättas ska en formell process följas.

Utbildningarna ska granskas och revideras regelbundet i dialog med studenter och andra intressenter. Det framgår av riktlinjerna för standard 1.9 som handlar om kontinuerlig uppföljning och regelbunden granskning av utbildningarna.

Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser

Högskolan och studentkåren bör tillsammans komma överens om vilka organ som studenterna ska vara representerade i. Ett undantag är personalansvarsnämnden vars sammansättning är särskilt reglerad för hela den statliga verksamheten. Det är vidare väsentligt att studenternas möjligheter till medverkan och inflytande inte upphör genom att beslut inte fattas i organ med ledamöter utan av prefekt eller annan enskild tjänsteman. Högskolans beslutsfattande tjänsteman bör därför ha en skyldighet och ett ansvar att i god tid före beslut informera och samråda med studenterna i för dem viktiga frågor. Även frågor om t.ex. budget, resurser och administration är av stor betydelse för utbildningen och studenternas situation. När ett ärende kommer upp i ett beslutande organ där studenterna är representerade kan möjligheterna till påverkan i praktiken vara små. En förutsättning för ett reellt studentinflytande är därför att studenterna får ingå i beredande organ och att samråd sker i lämpliga former på ett tidigt stadium och under processens olika steg.¹

Rätten till representation ska gälla alla beslut och all beredning som har betydelse för utbildningen eller studenternas situation, och inte bara vid sådant beslutsfattande som omfattas av kravet på vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Enligt regeringens mening kommer varje universitet och högskola att behöva fatta beslut som innebär att en tydlig intern organisation och arbetsfördelning skapas när det inte längre i lag och förordning föreskrivs hur den interna organisationen ska se ut utöver vad som gäller för styrelse och rektor. Tydligheten i beslutsstrukturen bör därför inte minska. Vidare betonar regeringen att det bör vara naturligt för ett lärosäte att inte låta rätten till deltagande i en grupp vara avhängig av vilka frågor som behandlas i gruppen vid olika tillfällen.²

För att säkerställa de bästa förutsättningarna för studentinflytande bör lärosätena ha fastlagda principer för hur inflytandet ska förverkligas på alla nivåer inom lärosätet.³

¹ Se propositionen Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan (prop. 1999/2000:28 s. 28–29).

² Se propositionen En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor (prop. 2009/10:149 s. 39).

³ Se propositionen Frihet och inflytande – kårobligatoriets avskaffande (prop. 2008/09:154 s. 41).

Underlaget från lärosätet

A Studentinflytande genom medverkan i beredande och beslutande organ

- A1 Hur säkerställer lärosätet att reglerna om studentrepresentation följs? Har lärosätet fastlagda principer, riktlinjer eller liknande dokument för hur studentinflytandet ska förverkligas på alla nivåer inom lärosätet? Bifoga i så fall dokumentet.
- A2 Har lärosätet och studentkåren kommit överens om vilka organ som studenterna ska vara representerade i? Bifoga i så fall överenskommen kammelsen. Om en sådan överenskommelse saknas, bifoga en lista över samtliga beredande och beslutande organ som har betydelse för utbildningen eller studenternas situation.
- A3 Finns det organ där studenterna inte är representerade (och där beslut fattas eller beredning sker som har betydelse för utbildningen eller studenternas situation)? Om så är fallet ange vilka dessa organ är och anledningen till att studenterna inte är representerade i dem.

B Studentinflytande när en enda person bereder eller fattar beslut.

- B1 Hur säkerställer lärosätet att denna regel följs? Har lärosätet fastlagda principer, riktlinjer eller liknande dokument som gör klart för personalen hur den ska gå till väga för att informera och samråda med studentrepresentanter i god tid? Bifoga i så fall dokumentet.
- B2 Bifoga en lista med beslut fattade av en viss kategori befattningshavare enligt vad som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätets tillsynen.

Genomförande

Stickprovsgranskning av studentrepresentationen i beredande och beslutande organ genomförs vid behov, varvid bl.a. studentkårernas synpunkter beaktas.

UKÄ avser att granska lärosätets åtgärder för att säkerställa studentinflytandet när beslut fattas eller beredning genomförs av en enda person. UKÄ avser att stickprovsvis välja ut ett antal beslut och ställa frågor till lärosätet.

Kurs- och utbildningsplaner

Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG

All utbildning på grundnivå och avancerad nivå ska bedrivas i form av kurser. Kurser får sammanföras till utbildningsprogram. För en kurs ska det finnas en kursplan och i den ska följande anges: kursens nivå, antal högskolepoäng, mål, krav på särskild behörighet, formerna för bedömning av studenternas prestationer och de övriga föreskrifter som behövs. För ett utbildningsprogram ska det finnas en utbildningsplan. I utbildningsplanen ska anges de kurser som programmet omfattar, kraven på särskild behörighet och de övriga föreskrifter som behövs. Det framgår av 6 kap. 13–17 §§ HF.

I ESG standard 1.2 om utformning och inrättande av utbildningar anges bland annat att lärosätena ska ha processer för utformningen och inrättandet av utbildningar. Den examen som en utbildning leder till är tydligt specificerad. Av riktlinjerna till standarden framgår bland annat att utbildningarna genomgår en formell process för inrättande av nya utbildningar och innehåller uppgifter om studenternas förväntade arbetsinsats, till exempel uttryckt i ECTS.

Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser

Genom den avreglering som genomfördes fr.o.m. den 1 januari 2011 minskade kraven i högskoleförordningen på vad kurs och utbildningsplaner ska innehålla och lärosätenas möjligheter att själva bestämma innehållet ökade. Kurs och utbildningsplaner är viktiga styrdokument för utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Regeringen uttalade med anledning av detta följande. Oavsett om innehållet i planerna regleras i högskoleförordningen eller av universitet och högskolor bör planerna ange den information som behövs ur ett studentperspektiv och för en uppföljning av utbildningens kvalitet. Det ligger i lärosätenas intresse att planerna utformas på bästa sätt och att såväl kvalitetsaspekter som behovet av tydliga regler för studenterna i fråga om utbildning beaktas.⁴

⁴ Se propositionen En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor (prop. 2009/10:149 s. 81–82).

Underlaget från lärosätet

1. Har lärosätet beslutat om egna regler för vad kurs och utbildningsplaner ska innehålla utöver vad som anges i högskoleförordningen? Bifoga i så fall dessa regler.
2. Hur har beslut om fastställande av kurs och utbildningsplaner delegerats inom lärosätet? Bifoga arbetsordningen.
3. Hur säkerställer lärosätets ledning att kursplaner och utbildningsplaner innehåller de uppgifter som anges i högskoleförordningen och eventuella lokala regler?
4. Bifoga listor över kurser och utbildningsprogram enligt vad som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen.

Genomförande

UKÄ avser att stickprovsvis undersöka hur lärosätet följer bestämmelserna om kurs och utbildningsplaner.

Granskningen kommer att avse att

- planerna har fastställts i god tid innan utbildningen startar
- tidpunkt för ikraftträdande anges i planerna
- planerna innehåller det som anges i högskoleförordningen och eventuella lokala regler
- det går att utläsa av utbildningsplanen vilken examen utbildningen leder till
- examinationsformerna regleras tydligt i kursplanerna.

Kursvärderingar

Bestämmelser i högskoleförfattningarna och riktlinjer i ESG

Kvalitetsarbetet är en gemensam angelägenhet för högskolornas personal och studenterna. Högskolorna ska verka för att studenterna tar en aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. Det framgår bland annat av 1 kap. 4 och 4 a §§ högskolelagen.

Högskolan ska ge de studenter som deltar i eller har avslutat en kurs en möjlighet att framföra sina erfarenheter av och synpunkter på kursen genom en kursvärdering som anordnas av högskolan. Högskolan ska sammanställa kursvärderingarna samt informera om resultaten och eventuella beslut om åtgärder som föranleds av kursvärderingarna. Resultaten ska hållas tillgängliga för studenterna. Det framgår av 1 kap. 14 § högskoleförordningen.

I ESG standard 1.9 anges följande. Lärosätet ska kontinuerligt följa upp och regelbundet granska utbildningarna för att säkerställa att studenterna uppnår uppsatta mål och att utbildningarna motsvarar studenternas och samhällets behov. Granskningarna leder till kontinuerlig förbättring av utbildningarna. Åtgärder som planeras eller genomförs till följd av en granskning ska kommuniceras till samtliga berörda.

Av riktlinjerna till standard 1.9 framgår att regelbunden uppföljning, granskning och revidering av utbildningarna innefattar utvärdering av bland annat studenternas förväntningar, behov och nöjdhet när det gäller utbildningen.

Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser

Kursvärderingar är en utgångspunkt för studenter och lärares delaktighet i och inflytande på kvalitetsarbetet. De bör vara obligatoriska inom högskolan. Utvärdering på kursnivå är ett nödvändigt inslag i uppbyggnaden av ett systematiskt kvalitetsarbete. Kursvärderingar kan genomföras på olika sätt. Studenterna ska alltid ges tillfälle att framföra sina erfarenheter och synpunkter. Studenternas ansvar att medverka i kursvärderingen måste förenas med en rättighet att få information om resultaten och att få delta i diskussion om förbättringar. Alla studenter ska ha rätt att dra fördelar av kursvärderingen för sina studier och sin utveckling. Det är viktigt att erfarenheter från kursvärderingarna verkligen tas till vara och vid behov leder till förbättringar. Genom möjligheten att ta del av sammanställningar blir kursvärderingarna ett mer effektivt instrument. Om studenterna ser att kursvärderingarna

kommer till användning kommer engagemanget för att delta i dem öka, vilket ytterligare stärker deras funktion.⁵

Underlaget från lärosätet

A Genomförande och sammanställning av kursvärderingar

- A1 Vilka åtgärder vidtar lärosätet för att säkerställa att kursvärderingar genomförs och sammanställs? Finns rutiner, riktlinjer eller liknande dokument om kursvärderingar som är gemensamma för hela lärosätet? Bifoga i så fall dokumentet.
- A2 Genomför lärosätet kursvärderingar för verksamhetsförlagda kurser?
- A3 Genomför lärosätet kursvärderingar för examensarbetskurser?

B Information om resultaten och eventuella beslut om åtgärder

- B1 Vilka åtgärder vidtar lärosätet för att säkerställa att studenterna informeras om resultaten och eventuella beslut om åtgärder som föranleds av kursvärderingar? Finns rutiner, riktlinjer eller liknande dokument om information om resultat som är gemensamma för hela lärosätet? Bifoga i så fall dokumentet.
- B2 Redogör för hur studenterna som utvärderat kursen informeras om resultaten och eventuella beslut om åtgärder som föranleds av kursvärderingarna. Redogör för hur studenterna ges samma information i samband med kursstarten.
- B3 Redogör för hur resultaten hålls tillgängliga för studenterna.

C Utveckling av utbildningar

Syftet med kursvärderingarna är att de ska leda till förbättringar och utveckling av utbildningarna. Ge om möjligt exempel där studenternas erfarenheter och synpunkter lett till åtgärder och kursens utveckling och förbättring.

Genomförande

UKÄ avser att stickprovsvis undersöka hur lärosätet följer reglerna om kursvärderingar för de kurser som väljs ut för granskning i granskningsområdet Kurs- och utbildningsplaner. UKÄ kommer därför att be lärosätet redogöra för hur reglerna har följts för dessa kurser.

⁵ Propositionen Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan (prop. 1999/2000:28 s. 29–31).

Anställning av personal

Bestämmelser i författningar och riktlinjer i ESG

Förutom de allmänna arbetsrättsliga reglerna gäller för anställning inom staten bestämmelserna i regeringsformen, lagen om offentlig anställning (1994:260) och anställningsförordningen (1994:373), AF. Dessutom gäller vid anställning som lärare på universitet eller högskola 4 kap. högskoleförordningen (1993:100), HF.

Lärosätets styrelse ska själv besluta om en anställningsordning. Detta enligt 2 kap. 2 § första stycket 9 HF.

När det gäller information om lediga anställningar gäller bestämmelserna i anställningsförordningen. Bland annat ska en myndighet som avser att anställa en arbetstagare på något lämpligt sätt informera om detta så att de som är intresserade av anställningen kan anmäla det till myndigheten inom en viss tid. Någon information behöver inte lämnas, om särskilda skäl talar mot det (6 § AF).

Information om myndighetens beslut om anställning ska, med några undantag, lämnas på myndighetens anslagstavla. Sådan information ska bland annat innehålla uppgifter om vad som gäller i fråga om överklagande. Det framgår av 7 och 8 §§ AF.

Om en grupp personer ska lämna förslag på sökande som bör komma i fråga för en anställning som lärare, ska kvinnor och män vara jämställt representerade i gruppen. Det gäller dock inte om det finns synnerliga skäl. Detta anges i 4 kap. 5 § HF.

Vid anställning av en professor ska sakkunnigbedömning om de sökandes skicklighet hämtas in, om det inte är uppenbart obehövt för prövningen av skickligheten. Om en bedömning hämtas in från två eller fler personer, ska kvinnor och män vara jämställt representerade. Det gäller dock inte om det finns synnerliga skäl. Detta framgår av 4 kap. 6 § HF.

En högskola får kalla en person till anställning som professor om anställningen av personen är av särskild betydelse för en viss verksamhet vid högskolan. Om en högskola kallar en person till anställning ska skälen för varför anställningen är av särskild betydelse för högskolan dokumenteras. Endast den som är behörig för att anställas som professor får anställas genom kallelse. Beslutet ska fattas av rektor. Vid anställning genom kallelse behöver information enligt 6 § AF inte lämnas, men bestämmelserna om sakkunnigbedömning ska tillämpas. Detta framgår av 4 kap. 7 § HF.

I ESG standard 1.5 om undervisande personal anges bland annat att rättvisa och transparenta processer för rekrytering ska tillämpas. Bland riktlinjerna för standarden upprepas att lärosätena ska ha och följa tydliga, transparenta och rättvisa processer för rekrytering av personal.

Förarbetsuttalanden till högskoleförfattningarnas bestämmelser

De avregleringar som beslutades 2010 innebar bland annat att lärosätena i stor utsträckning själva fick reglera anställningsförfarandet. I propositionen *En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor*⁶ anför regeringen följande:

Ökad frihet att utforma anställningsförfarandet

Regeringen avser att öka universitets och högskolors frihet att utforma anställningsförfarandet, vilket ökar flexibiliteten och ger goda förutsättningar att korta handläggningstiderna. En snabb men noggrann rekryteringsprocess är viktig inte minst för att öka möjligheterna att rekrytera framstående forskare internationellt. Några remissinstanser har uttryckt oro för att ökad frihet i fråga om anställningsförfarandet skulle leda till en mindre genomskinlig och mindre rättssäker anställnings process. Regeringen bedömer dock att de krav på rättssäkerhet, offentlig insyn och andra allmänna intressen som kan göra sig gällande vid anställning av lärare tillgodoses genom bestämmelser i bland annat förvaltningslagen (1986:223) och det offentlighetsrättsliga regelverket för statlig anställning. Exempelvis ska det vid tillsättning av statlig anställning endast fästas avseende vid sakliga grunder. Insynen i anställningsförfarandet garanteras även genom offentlighetsprincipen. Vidare gäller regeringsformens bestämmelser om att myndigheter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet. Regeringen ser mot den bakgrunden inte anledning att befara att risken för nepotism eller liknande skulle öka när anställningsförfarandet avregleras. Den skada en sådan misstanke skulle orsaka är tillräckligt allvarlig för att lärosätena ska vinnlägga sig om ett korrekt förfarande. En konsekvens av den ökade friheten blir att högre krav ställs på de regler som lärosätena själva ställer upp vad gäller såväl innehåll som tillgänglighet. Enligt regeringen bör lärosätena i sina anställningsordningar samla de regler som ska gälla vid anställning av lärare och anställningsordningarna bör finnas tillgängliga vid högskolan.

I fråga om könsfördelning bland de som bereder anställningsärenden uttalar regeringen i samma proposition⁷ att regeringen anser att det är viktigt att öka andelen kvinnor inom högre lärarbefattningar. En blandad könssammansättning bland de som deltar i beredningen

⁶ Se prop. 2009/10:149 s. 70.

⁷ Se prop. 2009/10:149 s. 68.

vid rekrytering av personal anses allmänt vara av stor betydelse för jämställdheten vid anställning av lärare. Högskoleförordningen bör därför fortsatt innehålla en bestämmelse om att män och kvinnor ska vara jämställt representerade bland de som bereder ärenden som rör anställning av lärare, om inte synnerliga skäl talar emot detta.

Beträffande kallelseförfarandet gjorde regeringen följande bedömning i propositionen *En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor* (prop. 2009/10:149 s. 69 – 70):

Befattningsutredningen har föreslagit att ett kallelseförfarande ska införas primärt som en åtgärd för jämställdhet. Regeringen anser dock att det kan ifrågasättas om det är förenligt med EU-rätten att införa ett sådant förfarande som föreslås i jämställdhetssyfte. Däremot delar regeringen utredningens uppfattning om att ett kallelseförfarande utformat som ett verktyg för strategiska rekryteringar bör införas vid anställning av professorer. Universitet och högskolor kan därigenom kalla framstående personer genom ett snabbt och enkelt förfaringsätt. Förfarandet innebär att svenska lärosäten kan konkurrera om internationellt mycket framstående personer som de annars skulle riskera att gå miste om på grund av ett alltför långdraget anställningsförfarande. Vid anställning genom kallelse bör enligt regeringens mening inte någon föregående information om en ledig professorsanställning behöva lämnas.

Några av de remissinstanser som har varit negativa till förslaget, däribland Överklagandenämnden för högskolan, har framhållit att kallelseförfarandet kan äventyra rättssäkerheten och minska transparensen. Det är enligt regeringen viktigt att ett kallelseförfarande inte strider mot kravet i 11 kap. 9 § andra stycket regeringsformen om att det vid tillsättning av statlig tjänst endast ska fästas avseende vid sakliga grunder. De personer som enligt regeringen bör vara aktuella för anställning genom ett kallelseförfarande är sådana personer som uppfyller behörighetskraven för anställning som professor samt i övrigt besitter den kompetens som lärosätet behöver. Innan ett kallelseförfarande blir aktuellt bör en kravprofil för anställningen upprättas. Som regeringen har angett bör ett sakkunnigutlåtande hämtas in även vid anställning av professor genom ett kallelseförfarande. Ett sakkunnigutlåtande bör dock inte hämtas in om det är uppenbart obehövligt, t.ex. i de fall en person som kallas redan är professor. Kallelseförfarandet bör användas restriktivt. Beslut om kallelse bör beslutas av rektor och det bör inte få delegeras. Rättssäkerhetsaspekterna bör mot denna bakgrund bli tillgodosedda. Regeringen avser att följa utvecklingen noga.

Underlaget från lärosätet

1. Hur säkerställer lärosätet att reglerna om anställning tillämpas på ett rättssäkert och likvärdigt sätt inom lärosätet?
2. Bifoga den senast beslutade anställningsordningen och redogör för hur den hålls tillgänglig.
3. Bifoga en lista över anställningsbeslut enligt vad som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen.
4. Hur säkerställer lärosätet att reglerna om kallelse tillämpas på ett rättssäkert och likvärdigt sätt inom lärosätet?
5. Bifoga en lista över samtliga beslut om anställning av en professor genom kallelse som fattats under den period som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen.

Genomförande

UKÄ avser att stickprovsvis undersöka hur lärosätet hanterat ett antal anställningar mot bakgrund av de ovan angivna reglerna i högskoleförordningen och anställningsförordningen. UKÄ kommer därför att välja ut ett antal anställningsärenden från listan över anställningar och ställa frågor till lärosätet. UKÄ avser också att granska att reglerna i anställningsordningen är förenliga med nämnda regler.

Beträffande anställningar genom kallelse avser UKÄ att stickprovsvis undersöka dokumenteringen av skälen för varför anställningen är av särskild betydelse för lärosätet, tillämpningen av bestämmelserna om sakkunnigbedömning samt vem som fattat anställningsbeslutet.

Överklagande och klagomål

Bestämmelser i författningar och riktlinjer i ESG

I 2 kap. högskolelagen om de statliga högskolornas organisation anges att en högskola beslutar om sin interna organisation utöver styrelse och rektor, om inte något annat är föreskrivet (2 kap. 5 § HL). Styrelsen ska själv besluta om en arbetsordning med viktigare föreskrifter om högskolans övergripande organisation, delegering av beslutanderätt, handläggning av ärenden och formerna i övrigt för verksamheten, om inte annat är föreskrivet i lag eller förordning. Detta anges i 2 kap. 2 § första stycket 8 HF.

För prövning av överklaganden av vissa beslut på högskoleväsendets område svarar en särskild överklagandenämnd. Nämndens beslut får inte överklagas. Det anges i 5 kap. 1 § HL och 12 kap. 5 § HF. Nämnden som avses är Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) och flertalet beslut av en högskola som får överklagas dit räknas upp i 12 kap. 2 § HF.

Myndigheter är skyldiga att lämna en överklagandehänvisning, om ett beslut går parten emot och kan överklagas. Det framgår av 21 § förvaltningslagen (1986:223). Hur beslut överklagas framgår också av förvaltningslagen (23–25 §§). Där anges bland annat att överklagandet måste vara skriftligt och att den klagande måste ange vilket beslut som överklagas och den ändring som begärs. Vidare ska överklagandet ges in till den myndighet som meddelat beslutet inom tre veckor från den dag då den klagande fick del av beslutet. Vad gäller överklagande av anställningsbeslut räknas dock tiden från den dag då informationen lämnades på myndighetens anslagstavla (22 § anställningsförordningen).

När det gäller examination finns det i högskoleförordningen en särskild bestämmelse om omprövning av betyg. Finner en examinator att ett beslut om betyg är uppenbart oriktigt på grund av nya omständigheter eller av någon annan anledning ska examinator ändra beslutet, om det kan ske snabbt och enkelt och om det inte innebär att betyget sänks (6 kap. 24 § HF). En examinator har alltså en skyldighet att ändra ett betygsbeslut om det är uppenbart oriktigt. För andra typer av beslut finns motsvarande regel i 27 § förvaltningslagen.

I ESG:s riktlinjer för standard 1.3 anges att det vid genomförande av studentcentrerat lärande och undervisning ska finnas lämpliga rutiner för att hantera klagomål från studenterna. Vidare anges att kvalitetssäkringsprocesser bör ta hänsyn till bland annat att det finns fastställd rutin för studentöverklagande.

Rapport om klagomålsrutiner

Enligt UKÄ:s rapport Studentkårernas synpunkter på lärosätenas klagomåls rutiner (rapport 2014:17)⁸ efterlyser flera studentkårer riktlinjer för hantering av klagomål. Även tydligare information om vart studenterna ska vända sig med problem eller klagomål efterfrågas. Enligt UKÄ:s uppfattning tyder studentkårernas svar på att flera lärosäten kan behöva överväga åtgärder för att förbättra hanteringen av klagomål från studenter.

Underlaget från lärosätet

Vissa beslut som högskolorna fattar i studentärenden och anställningsärenden får överklagas till Överklagandenämnden för högskolan. För att den klagande ska kunna ta tillvara rätten att få saken prövad av högre instans är det viktigt att lärosätena hanterar överklaganden rätt och lämnar korrekt information. Beträffande beslut som inte får överklagas är det viktigt att lärosätena hanterar eventuella klagomål på ett korrekt sätt.

A Överklagande

- A1 Har lärosätet riktlinjer för hur överklaganden ska hanteras? Om så är fallet var vänlig bifoga dessa.
- A2 Bifoga de överklagandehänvisningar (mallar) som förekommer i följande ärenden: behörighet, tillgodoräkning, examensbevis, anstånd, studieuppehåll, disciplinära åtgärder och anställning.
- A3 Bifoga en lista över överklaganden som kommit in till lärosätet enligt vad som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen.

B Klagomål

- B1 Har lärosätet skriftliga rutiner, regler, riktlinjer eller liknande dokument för hantering av klagomål från studenter?
- B2 Informerar lärosätet studenterna om eventuella rutiner och i så fall på vilket sätt?

Genomförande

UKÄ avser att granska lärosätets överklagandehänvisningar och eventuella riktlinjer för hantering av klagomål från studenter. Ämbetet avser också att stickprovsvis granska handläggningen av ett antal överklaganden. UKÄ kommer därför att välja ut ett antal överklaganden från listan över överklaganden och ställa frågor till lärosätet.

⁸ Se även rapporten Lärosätenas klagomålsrutiner – en kartläggning (rapport 2014:1).

Bisysslor

Bestämmelser

En lärare vid en högskola får vid sidan av sin anställning som lärare ha anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet som avser forskning eller utvecklingsarbete inom anställningens ämnesområde om läraren därigenom inte skadar allmänhetens förtroende för högskolan. En sådan bisyssla ska hållas klart åtskild från lärarens arbete inom ramen för anställningen. Detta framgår av 3 kap. 7 § första stycket högskolelagen, HL. I paragrafens andra stycke hänvisas till att det i fråga om bisysslor i övrigt finns bestämmelser i lagen (1994:260) om offentlig anställning, LOA.

Under rubriken Bisysslor anges följande i 7 – 7 c §§ LOA:

7 § En arbetstagare får inte ha någon anställning eller något uppdrag eller utöva någon verksamhet som kan rubba förtroendet för hans eller någon annan arbetstagares opartiskhet i arbetet eller som kan skada myndighetens anseende.

7 a § Arbetsgivaren ska på lämpligt sätt informera arbetstagarna om vilka slags förhållanden som kan göra en bisyssla otillåten enligt 7 §.

7 b § En arbetstagare ska på arbetsgivarens begäran lämna de uppgifter som behövs för att arbetsgivaren ska kunna bedöma arbetstagarens bisysslor.

7 c § En arbetsgivare ska besluta att en arbetstagare som har eller avser att åta sig en bisyssla som inte är förenlig med 7 § ska upphöra med eller inte åta sig bisysslan. Beslutet ska vara skriftligt och innehålla en motivering.

Det finns även särskilda regler i högskoleförordningen (1993:100), HF. En högskola ska på lämpligt sätt informera sina lärare om vilka bisysslor eller slag av bisysslor som inte är förenliga med 3 kap. 7 § HL. En högskola ska ge sina lärare råd vid bedömningen av om en viss bisyssla är förenlig med den bestämmelsen. Om en lärare begär det, ska högskolan lämna skriftligt besked i en sådan fråga. Av 7 a § LOA följer att en högskola på lämpligt sätt ska informera sina anställda om vilka slags förhållanden som kan göra en bisyssla otillåten enligt 7 § LOA (4 kap. 14 § HF).

En lärare är skyldig att hålla högskolan informerad om de bisysslor som han eller hon har och som har anknytning till anställningens ämnesområde. Högskolan ska dokumentera informationen. Dokumentationen ska hållas ordnad så att det går att fortlöpande följa vilka bisysslor varje lärare har (4 kap. 15 § HF).

Underlaget från lärosätet

1. Hur informerar lärosätet de anställda om vilka bisysslor som är otillåtna?
2. Hur lämnar de anställda de uppgifter som behövs för att lärosätet ska kunna bedöma deras bisysslor? Hur ofta ska de anställda lämna sådana uppgifter? Bifoga eventuella styrdokument beslutade av lärosätet.
3. Bifoga en lista över anställda enligt vad som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen.

Genomförande

UKÄ avser att granska lärosätets information till de anställda och lärosätets system för inhämtande och dokumentation av uppgifter om bisysslor. Ett antal anställda kommer att väljas ut för stickprovsgranskning av om uppgifter om bisysslor har lämnats och om lärosätet bedömt bisysslorna.

Oredlighet i forskning

Bestämmelser

Enligt 1 kap. 3 a § högskolelagen ska vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas i lärosätenas verksamhet.

Från och med den 1 januari 2020 gäller lagen (2019:504) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning. Av lagens 2 § framgår bland annat att statliga universitet och högskolor som bedriver forskning omfattas av lagen (forskningshuvudmän). Vidare framgår att med oredlighet i forskning avses "en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning".

Det anges att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed (5 §). Av lagen framgår att ärenden som inte bedöms röra oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed hanteras av den berörda forskningshuvudmannen (se 11 §).

Av lagen framgår vidare att frågor om oredlighet i forskning prövas av en särskild nämnd (7 §) och att forskningshuvudmän ska överlämna handlingar för prövning till denna nämnd om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i verksamheten (6 §).

Forskningshuvudmannen har en återrapporteringsskyldighet till nämnden, bland annat när nämnden beslutat att det förekommit oredlighet i forskning (13 §). I sådana fall ska forskningshuvudmannen även informera forskningsfinansiärer, vetenskapliga tidskrifter m.fl. om beslutet (14 §).

Underlaget från lärosätet

1. Av lagstiftningen framgår att allvarliga avvikelser från god forskningssed ska prövas av en särskild nämnd och att andra avvikelser från god forskningssed ska hanteras av lärosätena. Har lärosätet beslutat om styrdokument för hanteringen av sådana ärenden? Det gäller både ärenden som handläggs av lärosätet och ärenden som överlämnas till den särskilda nämnden.
2. Bifoga en lista över samtliga ärenden om avvikelser från god forskningssed som registrerats eller avgjorts under den period som anges i den remiss som skickas till lärosätet vid starten av lärosätetillsynen. Det gäller både ärenden som handlagts av lärosätet och ärenden som överlämnats till den särskilda nämnden.

Genomförande

UKÄ avser att stickprovsvis granska lärosätets handläggning av ärenden om avvikelser från god forskningssed.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

